

УДК 502:330

І. А. Чіков,
магістрант кафедри економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ

I. Chikov,
Master of the Department of Economic Cybernetics
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES ON THE BASIS
OF RESOURCE CONSERVATION

Досліджено сутність та уточнено з позицій системного підходу визначення поняття інформаційного забезпечення автоматизованих інформаційних систем обліку. Визначено структуру та завдання інформаційного забезпечення підсистеми обліку оплати праці. На основі проведеного дослідження виділено основні функції інформаційного забезпечення підсистеми обліку оплати праці. Сформовано вимоги до інформаційного забезпечення підсистеми обліку оплати праці автоматизованої інформаційної системи обліку з урахуванням інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів. Підкреслено, що формування ефективного інформаційного забезпечення підсистеми обліку праці та її оплати передбачає використання сучасних інформаційних технологій.

Розроблено концептуальну модель інформаційного забезпечення підсистеми обліку оплати праці у комп'ютерній системі обліку.

Запропоновано уточнену методику формування інформаційного забезпечення підсистеми обліку оплати праці аграрних підприємств у комп'ютерному середовищі відповідно до рівнів управління, яка відображає його завдання, функції, складові і порядок формування інформаційної бази, що уможливорює точність, повноту і правильність відповідних управлінських рішень, чіткість постановки завдань виконавцям, дієвість контролю і досягнення ефективності господарської діяльності підприємства.

The essence and clarity from the point of view of the system approach to the definition of information provision of automated information systems of accounting are considered. The structure and tasks of the information support of the payroll accounting subsystem are determined. Based on the research, the main functions of information support of the payroll subsystem were identified. Requirements for information support of the subsystem of the payroll accounting system of the automated information system of accounting are formed taking into account the information needs of external and internal users. It was emphasized that the formation of effective information support for the subsystem of accounting and remuneration foresees the use of modern information technology.

The conceptual model of information support of the payroll accounting subsystem in the computer accounting system is developed.

This method of formation of information support of the subsystem of labor remuneration of agrarian enterprises in the computer environment in accordance with the levels of management, reflecting its tasks, functions, components and the order of formation of the information base that allows the accuracy, completeness and correctness of the corresponding management decisions, clarity of the statement of the tasks of the performers, efficiency control and achievement of the efficiency of the economic activity of the enterprise.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, автоматизована інформаційна система обліку, автоматизація обліку, підсистема обліку оплати праці, інформаційні системи і технології, модель.

Key words: competitiveness, competitiveness management, resource saving, resources, resource management, resource potential of the agrarian enterprise, model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ускладнення ринкової кон'юнктури і загострення конкуренції зумовлюють необхідність управління ресурсами підприємств. Конкурентоспроможність аграрних підприємств визначається внутрішніми і зовнішніми чинниками. До зовнішніх факторів конкурентоспроможності відносяться конкурентна політика держави; політика формування платоспроможного попиту в країні; державна політика в галузі інвестування, оподаткування, кредитування, фінансування, спрямована на зниження собівартості продукції товаровиробників тощо. Істотними внутрішніми факторами є фінансова стійкість підприємства; його активна маркетингова діяльність; раціональна організація та ефективне управління виробництвом з акцентом на ресурсозбереження та використання інновацій.

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарських підприємств вирішення проблеми обмеженості ресурсів потребує дослідження та регулярного аналізу ресурсного потенціалу підприємства. Ефективність та раціональність його використання визначає успіх розвитку підприємства в майбутньому та дозволяє не тільки утримати та закріпити позиції в конкурентному середовищі, а й забезпечити вихід на нові перспективні ринки. Ефективне використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств є запорукою та ключовим фактором розвитку економіки сільського господарства [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням вивчення конкурентоспроможності присвячено праці Л.В. Балабанової, М.М. Галелюк, М.Й. Маліка, О.І. Нужної, В. Месель-Веселяка, О. Нісходовської, М. Портера, А. Сміта. Теоретичні й практичні аспекти управління ресурсозбереженням досліджували Воляк Л.Р. [8], Гончарук І.В. [1], Єршова О.О. [3], Місевич М.А. [6], Рибалко Л.П. [2], Сотник І.М. [4], Фатхудинов Р.А. [9].

Проте комплексні дослідження ресурсозбереження як передумови зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств висвітлені недостатньо.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження ресурсозбереження в системі управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні ресурсозбереження є визначальними факторами підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Власне дефініцію поняття "ресурсозбереження" було введено до наукової лексики в середині 80-х років. Рибалко Л.П. [2] виділяє два підходи до трактування терміна "ресурсозбереження":

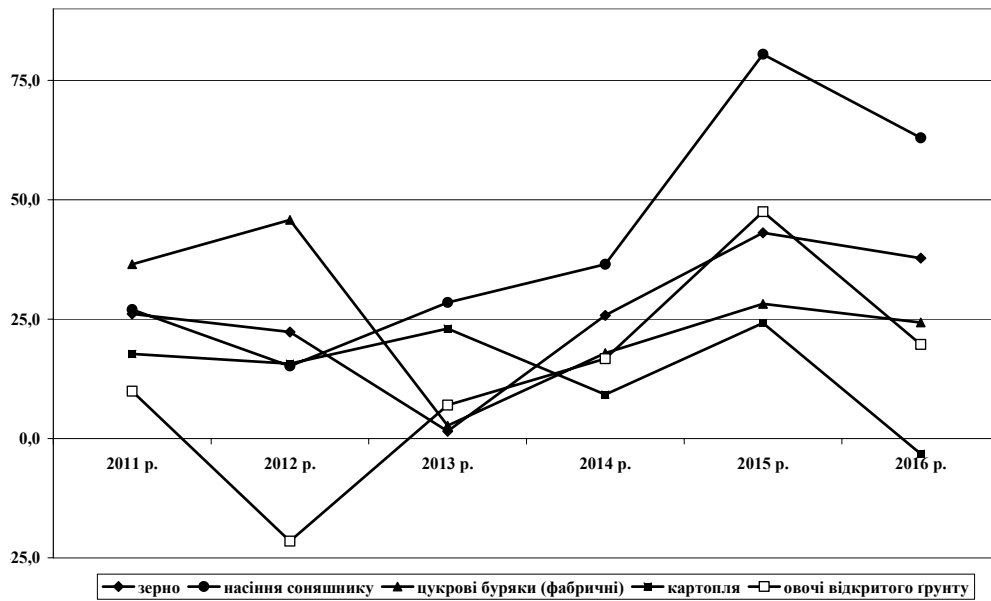
Перший підхід під ресурсозбереженням передбачає будь-яку діяльність, спрямовану на охорону навколишнього середовища. Передбачає орієнтацію на "консервування" природних ресурсів.

За другим підходом ресурсозбереження передбачає раціональне використання усіх без винятку ресурсів (не лише природних).

Перший підхід визначає ресурсозбереження на основі концепції охорони природних ресурсів. Приєднуємося до науковців [2; 3], що пропонують застосовувати другий підхід, адже він комплексно визначає сутність ресурсозбереження.

Сотник І.М. пропонує під ресурсозбереженням розуміти наукову, виробничу, організаційну, комерційну, інформаційну та іншу діяльність, спрямовану на забезпечення мінімальної витрати речовини й енергії на всіх стадіях життєвого циклу в розрахунку на одиницю кінцевого продукту, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки і технології і з найменшим впливом на людину і природні системи [4].

Набатова Ю.О. визначає ресурсозбереженням як прогресивний напрям використання ресурсного потенціалу підприємства, безперервний процес економії на всіх етапах виробничо-господарської діяльності, який забезпечить зменшення витрат виробництва, зростання виробництва продукції, зменшення собівартості при тій самій кількості використання ресурсів, сировини та палива. Також слід зазначити, що ресурсозбереження —

Рис. 1. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах у 2011–2016 рр.

Джерело: складено та розраховано автором на підставі даних Державної служби статистики України [7].

це наукова, комерційна, організаційна та інформаційна діяльність, яка спрямована на раціональне та комплексне використання всіх видів ресурсів підприємства з врахуванням існуючого стану НТП та стану навколишнього природного середовища [5].

Проблему формування ефективної системи управління ресурсним забезпеченням високотоварного сільського господарства необхідно розглядати в безпосередньому зв'язку з наявним рівнем розвитку матеріально-технічної бази, політикою ресурсозбереження і оптимізації використання ресурсного потенціалу.

Питання ресурсозбереження охоплюють техніку, технологію, і організацію виробництва, пов'язані з формуванням нового типу господарського мислення, яке базується на ефективному використанні підприємницьких й інтелектуальних ресурсів. Необхідні пошуки і адаптація якісно нових методичних підходів до дослідження системи ресурсного забезпечення, визначення ефективності її функціонування і, у першу чергу, з точки зору ресурсозбереження. Необхідний системний підхід у дослідженнях і оцінці ресурсного потенціалу й визначення критеріїв ефективності його використання. Вирішення цієї проблеми значно залежить від керівництва, рівня планування і управління високотоварними сільськогосподарськими підприємствами [6].

Ступінь використання ресурсів аграрними підприємствами характеризується сукупністю показників, що характеризують виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю реалізованої продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність реалізованої продукції тощо.

Передумовою розвитку економіки аграрної галузі є конкурентоспроможність і ефективність сільськогосподарських підприємств.

На рисунках 1 і 2 представлено динаміку рівня рентабельності сільськогосподарської продукції.

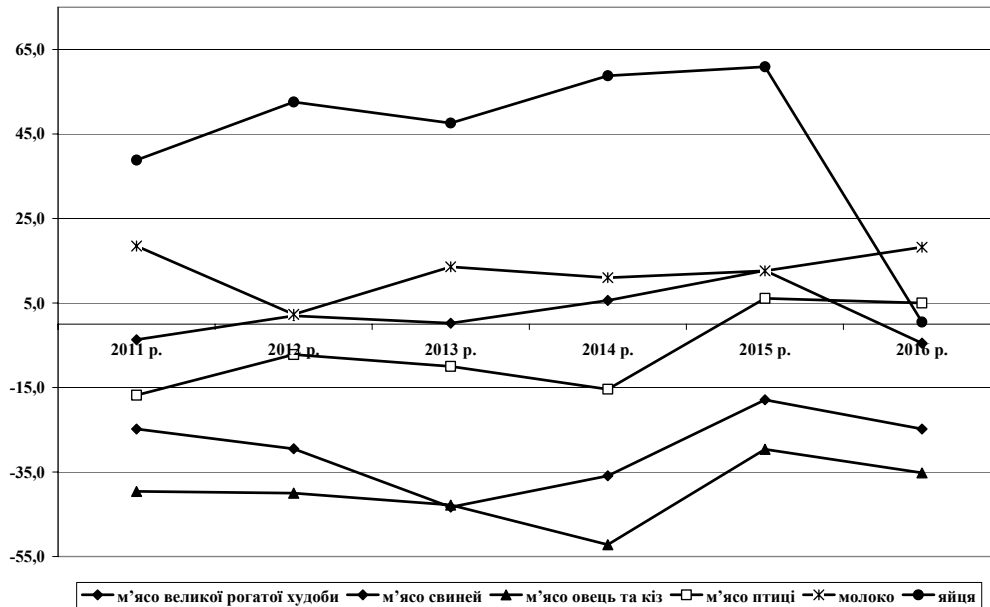
Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах, свідчить що виробництво основних видів продукції рослинництва є рентабельним, але має нестабільну тенденцію. Так, найвищий рівень рентабельності за основними видами продукції рослинництва спостерігався у 2015 р., найнижчий у 2012—2013 рр. У 2016 р. рівень рентабельності рослинницької продукції знизився порівняно з 2015 р., але залишався на досить високому рівні (за винятком картоплі, виробництво якої було нерентабельним).

Виробництво продукції тваринництва аграрними підприємствами є нерентабельним. Лише виробництво молока та яєць є рентабельною галуззю тваринництва. Виробництво яєць у 2011—2015 рр. було високорентабельним (від 38,8 % до 60,9 %) та характеризувалося позитивною тенденцією, але у 2016 р. відбулося різке падіння рівня рентабельності до 0,5 %. Таке зниження прибутковості є наслідком зниження цін на яйця у 2016 р. при зростанні витрат, в тому числі на основні види ресурсів.

Забезпечення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції надалі залежатиме від цінової кон'юнктури та стримування зростання собівартості продукції, зокрема витрат на виробничі ресурси.

Проблема українських підприємств, а особливо підприємств АПК у тому, що сьогодні більшість з них функціонує за принципом витратного, а не ресурсозберігаючого методу. Ще з тих пір, коли абсолютно всі ресурси були державною власністю і по суті їх можна було витратити за вказівкою адміністративно-командної верхівки влади в необмеженій кількості, не піклуючись про раціональність, багато сучасних управлінців дотепер не може відійти від такої політики використання ресурсів.

Інша проблема полягає в тому, що чомусь у багатьох українських підприємців трактування ресурсів до-

Рис. 2. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва в аграрних підприємствах у 2011–2016 рр.

Джерело: складено та розраховано автором на підставі даних Державної служби статистики України [7].

волі обмежено і асоціюється зазвичай з грошовими коштами. Лише кошти, лише фінанси — і більш нічого. В якості панацеї від усіх бід говорять про бюджетування в різних іпостасях і максимум — про контролінг. При цьому забувають про те, що фінанси — це тільки один з ресурсів, яким потрібно управляти на підприємстві, а фінансові показники діяльності лише відображають стан підприємства, рівень керованості ресурсами і їх поліпшення однієї постановкою фінансового обліку не досягнеш.

Ресурси підприємства — це вся сукупність цінностей, якими оперує підприємство: люди, машини, матеріали, інструменти, і звичайно гроші. Більшість українських фірм скаржаться на брак оборотних коштів, і серед них чимало таких, хто навіть не знає, що у них лежить на складах і чи знадобиться їм це, забуваючи, що незавершене виробництво і матеріали на складі — це кошти, вилучені з обігу і заморожені, це неможливість оновити обладнання, купити життєво необхідні комплектуючі і заплатити вчасно зарплату робітникам і податки. Це той прибуток, про який не знаєш, але який можна отримати.

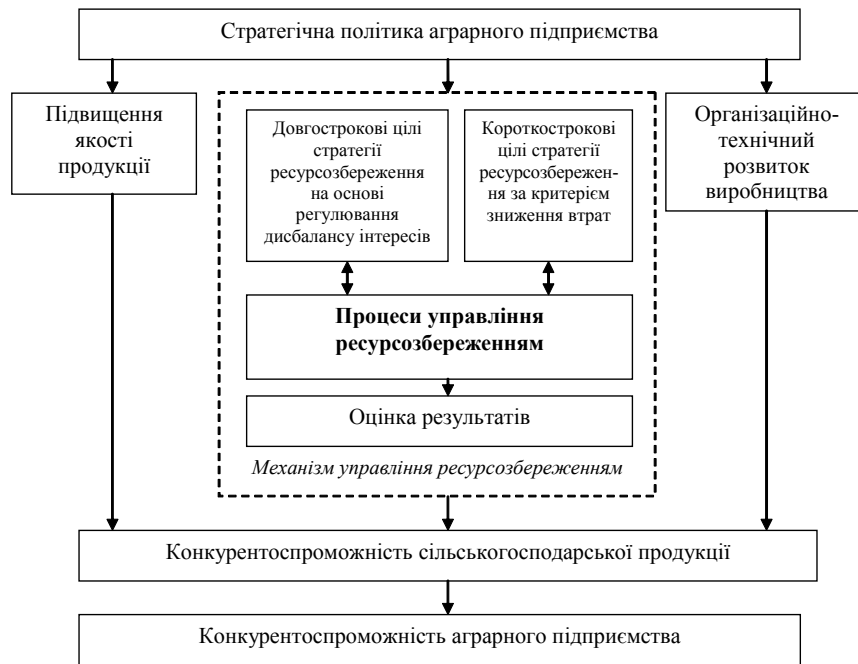
Таким чином, ресурсозбереження це метод управління підприємством, заснований на впровадженні ресурсозберігаючих технологій, прийнятті ефективних управлінських рішень стосовно ресурсозбереження, а також постійному вдосконаленні знань і професійних навичок відповідних управлінців [3].

На відміну від традиційних технологій, використання в сільськогосподарському виробництві ресурсо- та енергозберігаючих технологій забезпечує економію виробничих витрат у середньому в п'ять разів, у тому числі витрати на добрива — на 30—40%, паливно-мастильні матеріали — на 60—70%, придбання сільськогосподарської техніки — на 80—90% [8].

Фатхуднінов Р.А. виділяє наступні основні завдання ресурсного забезпечення розробки і реалізації стра-

тегії підвищення конкурентоспроможності підприємства:

- забезпечення високого наукового рівня робіт і процесів з ресурсозбереження;
  - ретельне обґрунтування напрямів витрачання ресурсів і ресурсоспоживаючих об'єктів як усередині системи (у підприємстві), так і в зовнішньому середовищі, за рахунок інноваційних проектів;
  - застосування науково обґрунтованих методів прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування, нормування потреб в різних видах ресурсів;
  - знаходження джерел і форм ресурсного забезпечення з різних джерел;
  - стиковка в стратегії, інноваційно-інвестиційних проектах цільових завдань, об'єктів, витрат ресурсів, місця, термінів, виконавців, ефективності та інших компонентів;
  - вибір прогресивних логістичних технологій організації матеріальних потоків;
  - вибір сучасних інформаційних технологій нормування, планування, обліку і контролю витрачання ресурсів;
  - аналіз ефективності використання ресурсів;
  - стимулювання підвищення ефективності використання ресурсів;
  - організація навчального персоналу прогресивним технологіям, методам, моделям та інструментам ефективного використання ресурсів [9].
- Моделювання механізму управління ресурсозбереженням аграрних підприємств в системі управління конкурентоспроможністю ґрунтується на методології структурного системного аналізу (рис. 3).
- Регулятори механізму управління ресурсозбереженням забезпечують адаптивність структури і функціонального поведінки для збереження ефективності управління конкурентоспроможністю. Декомпозиція системи управління конкурентоспроможністю підприєм-

Рис. 3. Концептуальна модель управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства з використанням механізму управління ресурсозбереженням

Джерело: розроблено автором.

ства і механізму управління ресурсозбереженням повинна враховувати ієрархію об'єкту і рівень прийняття рішень. Поведінка системи описується дискретними характеристиками у вигляді множини показників та їх величин на усіх рівнях управління.

Формування і реалізації стратегії ресурсозбереження на всіх рівнях управління — одне з найважливіших питань управління конкурентоспроможністю, оскільки, по-перше, ресурсоемність є другою стороною товару (перша — якість), по-друге, Україна за ефективністю використання ресурсів в кілька разів відстає від розвинених країн.

Перспективним напрямом розвитку ринку ресурсозберігаючої продукції є використання нових можливостей, що відкривають перед суб'єктами господарювання. До них належать:

- поліпшення якості уже існуючої продукції та послуг шляхом адаптації їх до природоохоронних вимог, вимог міжнародних стандартів ресурсоефективності, що дає можливість значно підвищити конкурентоспроможність підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- розроблення принципово нової ресурсозберігаючої продукції та створення для цього спеціалізованих компаній (наприклад, виробництво нових продуктів з відходів, розроблення техногенних родовищ корисних копалин);

- залучення іноземного капіталу та створення спільних підприємств з представниками країн, де розвинений ринок ресурсозбереження. Це дозволяє використовувати провідні технології, методи управління ресурсозберігаючою діяльністю, підвищуючи її ефективність в Україні;

- подальший розвиток спеціалізованих компаній з надання консультаційних, інжинірингових, освітніх та інших послуг з ресурсозбереження тощо [8].

Розглянуті напрями здебільшого стосуються державного, регіонального та місцевого рівнів господарювання. Водночас на мікроекономічному рівні доцільно активізувати роботу з:

- сприяння з боку суб'єктів інфраструктури ресурсозбереження підвищенню обізнаності населення та підприємств з новинками ресурсозберігаючих технологій, їх еколого-економічними і соціальними перевагами та недоліками шляхом проведення виставкової діяльності, рекламних акцій, особистого продажу і т.д.;

- формування для громадськості іміджу енерго-, водосервісних та інших компаній сфери ресурсозбереження як економічно ефективних та екологічно сприятливих через випуск прес-релізів та інформаційних матеріалів про діяльність підприємств, статей на замовлення, складання звітів, проведення прес-конференцій і презентацій;

- розроблення та впровадження у практичну діяльність суб'єктами інфраструктури гнучких фінансових схем, перфоманс-контрактинг, що дозволяють працювати навіть з низьколіквідними підприємствами;

- проведення роз'яснювальної роботи з керівниками та працівниками підприємств різних галузей і видів діяльності щодо доцільності ресурсозбереження, принципів діяльності аудиторських фірм у сфері ресурсозбереження з метою формування сприятливого ставлення до роботи аудиторів на підприємстві;

- розширення спектру послуг, що надаються суб'єктами інфраструктури ресурсозбереження, зокрема, надання практичної допомоги замовникам при складанні поетапного плану реалізації ресурсозберігаючих заходів на основі їх "самофінансування", навчання персоналу підприємств замовників основам ресурсо- та енергоменеджменту [8; 10; 11].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Цілі ефективного функціонування і стійкого розвитку аграрних підприємств в довгостроковому періоді можуть бути досягнуті зі стабільним підвищенням конкурентоспроможності продукції, що зумовлює формування і реалізацію стратегії ресурсозбереження господарюючими об'єктами. При комплексному застосуванні запропонованого механізму управління ресурсозбереженням можна також знизити рівень антропогенного навантаження на природні ресурси. Таким чином, ресурсозбереження має стати неперервним процесом при кожному виробничому циклі.

Перспективою подальших досліджень можна вважати детальніше розкриття системи показників оцінки якості управління ресурсозбереженням.

Література:

1. Гончарук І.В. Основні аспекти ефективного формування і використання ресурсного потенціалу у сільськогосподарських підприємствах (на прикладі Уладово-Люлинецької ДСС ІБК і ЦБ НААН України) / І.В. Гончарук, Ю.Ю. Браніцький, І.В. Томашук. — Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 10 (26). — С. 54—68.

2. Рибалко Л.П. Сучасні підходи до трактування сутності поняття ресурсозбереження [Електронний ресурс] / Л.П. Рибалко. — БІЗНЕС ІНФОРМ. — 2012. — № 3. — Режим доступу: <http://ekhneu.org.ua/content/suchani-pidhodi-do-traktuvannya-sutnosti-ponyattya-resursozberezhennya>

3. Єршова О.О. Ресурсозбереження як альтернативний спосіб господарювання на підприємствах АПК [Електронний ресурс] / О.О. Єршова // Ефективна економіка. — 2013. — № 4. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

4. Сотник І.М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: монографія / І.М. Сотник. — Суми: ВВП "Мрія" ТОВ, 2008. — 230 с.

5. Набатова Ю.О. Розробка методичних підходів до формування стратегії ресурсозбереження підприємств машинобудування / Ю.О. Набатова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. — 2013. — № 2. — С. 193—196.

6. Місевич М.А. Удосконалення матеріально-технічної бази як чинника забезпечення потенційної (ресурсної) конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств / М.А. Місевич // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. — 2015. — № 2 (2). — С. 37—46.

7. Офіційний веб-портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Воляк Л.Р. Ресурсозбереження як передумова підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л.Р. Воляк // Сталий розвиток економіки. — 2013. — № 2. — С. 115—119.

9. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: учеб. пособие / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2004. — 544 с.

10. Стефанків О.М. Стратегічні напрями раціонального природокористування в АПК та забезпечення еко-

логічної безпеки в соціумі / О.М. Стефанків // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 1. — С. 32—37.

11. Тарасова В.В. Ресурсоемність і ресурсовіддача в агровиробництві: монографія / В.В. Тарасова. — Житомир: Вид-во "ДВНЗ "Державний агроекологічний університет", 2007. — 348 с.

References:

1. Honcharuk, I. V., Branits'kyj, Yu. Yu. and Tomashuk, I. V. (2017), "The main aspects of the effective formation and use of resource potential in agricultural enterprises (for example, Uladovo-Lyulinetsky DSS IBK and TsB of NAAS of Ukraine), *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyku*, vol. 10 (26), pp. 54—68.

2. Rybalko, L. P. (2012), "Modern approaches to the interpretation of the essence of the concept of resource conservation", *BIZNES-INFORM*, [Online], vol. 3, available at: <http://ekhneu.org.ua/content/suchani-pidhodi-do-traktuvannya-sutnosti-ponyattya-resursozberezhennya> (Accessed 18 March 2018).

3. Yershova, O. O. (2013), "Resource saving as an alternative way of managing at agribusiness enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 43, available at: <http://ekhneu.org.ua/content/suchani-pidhodi-do-traktuvannya-sutnosti-ponyattya-resursozberezhennya> (Accessed 18 March 2018).

4. Sotnyk, I. M. (2008), *Ekoloho-ekonomichni mekhanizmy motyvatsii resursozberezhennia* [Ecological-economic mechanisms of resource conservation motivation], VVP "Mriia" TOV, Sumy, Ukraine.

5. Nabatova, Yu. O. (2013), "Development of methodical approaches to the formation of resource saving strategy of mechanical engineering enterprises", *Naukovyj visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser.: Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 193—196.

6. Misevych, M. A. (2015), "Improvement of material-technical base as a factor of providing potential (resource) competitiveness of high-value agricultural enterprises", *Visnyk Zhytomyr's'koho natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu*, vol. 2 (2), pp. 37—46.

7. Official web-site The portal of the State Service of Statistics of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 March 2018).

8. Voliak, L. R. (2013), "Resource saving as a prerequisite for increasing the competitiveness of the enterprise", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 2, pp. 115—119.

9. Fathutdinov, R. A. (2004), *Upravlenie konkurentosposobnost'ju organizacii* [Management of the competitiveness of the organization], Jeksmo, Moskva, Rossija.

10. Stefankiv, O. M. (2010), "Strategic directions of rational use of natural resources in agriculture and ensuring environmental safety in society", *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, vol. 1, pp. 325—37.

11. Tarasova, V. V. (2007), *Resursoiemnist' i resursoviddacha v ahrovyrobnytstvi* [Resource integrity and resource utilization in agricultural production], Vyd-vo "DVNZ "Derzhavnyj ahroekolohichnyj universytet", Zhytomyr, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2018 р.